

Hodnocení bakalářské práce, Ústav filosofie a religionistiky FF UK (2013)

Název práce: *Stoická teorie synkatathesis*

Jméno studenta: Jakub Drbohlav

Záměrem předložené práce je rekonstruovat stoické pojetí *to ef' hémin* neboli „toho, co je na nás“, a to především ve smyslu jednání, za které můžeme být odpovědní. Jedná-li se o historicky nanejvýš významné téma, je okamžitě nutno dodat, že jde též o téma s významnou rezonancí v současném filosofickém naturalismu. Otázka po možnosti etiky v rámci plně deterministického univerza, v němž je každá kauzálně relevantní událost plně určena sledem příčin, není jistě jen dějinně-filosofickou kuriozitou. V případě původní stoické teorie, jejíž technická stránka stýká řadu formulačních nástrah, je navíc autorova pozic ztížena poměrně bědným stavem pramenů: žádný z původních stoických textů na dané téma se nám naneštěstí nedochoval a snaha o rekonstrukci především Chrysippova systému tak musí vycházet z často kriticky zaměřených líčení v textech pozdějších myslitelů. Hned úvodem je třeba říci, že autor práce se s touto obtíží vyrovnává velmi čestně a vedle průběžného komentování současných výkladů (včetně knihy Susanne Bobzien *Determinism and Freedom in Stoic Philosophy*) se obrací k řadě pramenů, jimž se ne vždy dostává zasloužené pozornosti. Východiskem práce jsou tak plně citované dochované části Ciceronova *De fato* a *Attické noci* Aula Gellia – což neznamená, že by jiné texty včetně Plútarcha a Diógena Laertského zůstaly stranou (ocenění zasluhují též autorovy vlastní překlady česky dosud nevydaných textů).

Tři ústřední kapitoly práce jsou (logicky a nevyhnutelně) věnovány osudu, teorii jednání a samému pojmu „toto, co je na nás.“ Uspořádání práce tak odpovídá systematickému vypracování *možnosti* určité odpovědnosti za vlastní jednání jako možnosti, která se neopírá o žádnou dobu pojmu svobodné vůle (pojmu pro nás běžného a přesto i v rámci současných diskusí naprosto tajuplného). Širší deterministický rámec této koncepce je předveden v první kapitole: ryze tělesný svět podléhá ve všech svých částech působení aktivního principu, jehož nepřetržité působení má imanentní a striktně fyzikální povahu; promítá se tak do celé škály, jejíž hierarchická povaha vyjadřuje různé stupně napětí *pneumatu* ve jsoucnech, jejichž různá složitost je sama vyjadřována odlišným počtem jim vlastních úkonů. Takto strukturovaný kosmos pozůstává ze stavů, které jsou přísně určeny stavy předchozími, a tato předeterminace plně spoléhá na přímo aktivní, tedy tělesné příčiny. Autor však správně ukazuje, že tento univerzální determinismus nijak nevyklučuje průvodní netělesné predikáty, jimiž se vyjadřují příslušné stavy věcí – tyto predikáty nemohou nabýt přirozenosti příčin, umožňují však popis univerzální souvislosti věcí čili osudu z klíčového teleologického hlediska. Společná *fysis* všech věcí je tedy nějak uspořádána, přičemž toto uspořádání a souhrn kauzálních řetězců v kosmu (či *ustavující* kosmos) spadají nutně v jedno: že se věci chovají v plném souladu se svou přirozeností *neznamená* – jak autor opakovaně a správně zdůrazňuje –, že by se snad chovaly *spontánně*.

Teorie jednání, představená ve druhé kapitole, musí plně odpovídat tomuto rámci, který autor velmi názorně propojuje s již zmíněnou škálou různých druhů jsoucnosti, na níž je situován též člověk. Volba Origénovy verze *scala naturae* (str. 13) je metodologicky výhodná proto, že jednotlivým stupňům hierarchie přiřazuje příslušné druhy pohybu; pohyby, jimiž se člověk liší od zvířat, jsou identické se stavy rozumu, jehož úkony jsou determinovány tímž způsobem jako každý jiný fyzikální děj, avšak v prostředí specifické racionální přirozenosti, jejíž mobilita umožňuje *zmnožit* počet kroků v kauzálním řetězci – což se projevuje odkladem reakce na konkrétní podněty přicházející v podobě smyslových vjemů. Rozum, máme-li zde stručně shrnout autorovy mnohem podrobnější a textově podložené úvahy, vytváří zvláštní kauzální prostředí totožné s lidskou přirozeností a její schopností *přítakat*.

Právě s touto schopností souvisí klíčové motivy, jimž se věnují metodologicky zcela ústřední strany 16-20, včetně netělesného *lekta* neboli „jazykového vyjádření racionálního

vjemu,“ jímž je zvyšlovněna struktura vjemu a – za současné a stále velmi těsné návaznosti uchopující představy na vnímání – zjednána možnost chovat se s přihlédnutím k významům. Techničtější aspekty toto pojetí včetně dalších stoických pojmů a možných schémat přitakání bude vhodnější tematizovat během ústní obhajoby; na tomto místě postačí konstatovat dobrou práci s citovanými texty a bezpochyby správný závěr, že právě přitakání můžeme chápat jako *obdobu* projevu svobodné vůle, ovšem bez toho, abychom skrze *obecnou možnost* přitakání opustili půdorys striktního stoického determinismu (str. 20).

Odtud logický návrat k možnosti odpovědnosti za jednání, které bychom mohli popsat jako jednání eticky vzato hodnotitelné. Ponecháme-li stranou autorovu celkovou expozici problému (s poukazem na možnou anachroničnost pojmu *to ef' hémin* s ohledem na samého Chrýsippa i rozbořem modalit vypovědí o budoucích událostech) i diskusi nadále nejvlivnější současné interpretace z pera Susanne Bobzien, můžeme konstatovat důraz na roli *confatalií* neboli věcí „přisouzených“ jako pole, na němž se stáváme (volně řečeno) spoluautory osudu, jímž jsme každopádně determinováni. Nejsou-li antecedentní příčiny jako takové v naší moci, ještě to (podle Chrýsippa) neznamena, že by tyto příčiny nemohly být jen vedlejší vzhledem k našemu (*smysluplnému* neboli racionálnímu) přitakání. Diskuse slavné analogie s válcem či kuželem a srovnání Ciceronova a Gelliova textu pomáhají v autorově pojetí vyjasnit úlohu přitakání bez porušení univerzálního determinismu, v jehož rámci – řečeno volně – sice nelze vlastní přirozenost „svobodně“ vylepšit, ale lze jí nedostát zmařením vlastních přirozených *čili racionálních* možností. Důraz se tak v autorově interpretaci přesouvá na stranu stavů myslí přitakávající osoby, tedy na pole, v němž jsme sami jako psychofyzické jednotky významným kauzálním faktorem. (K čemuž je na čase dodat, že právě na podrobnosti tohoto „přesunu“ by se mohla soustředit diskuse během ústní obhajoby práce.)

Autor se pochopitelně nedomnívá, že by nabídl jasné řešení všech problémů spjatých s původní stoickou koncepcí – takové řešení nenabízí žádná interpretace a je pravděpodobně nedosažitelné. Předností jeho práce je ovšem nový poukaz na řadu neuralgických bodů stoické koncepce i na fakt, že napětí mezi motivem odpovědnosti a univerzálním determinismem je zkrátka neodstranitelné. Z tohoto důvodu hodnotím práci jako **výbornou**.

Karel Thein
ÚFaR FF UK
Praha, 30. 8. 2013